

ימי שלמה וירבעם – האם רק עבודת ה'?

תחילה במלכים א, י"א בפס' ה' כתוב "וילך שלמה אחרי עשתרת אלהי צידונים"

אחר כך מתוארת בניית במות לאלהי נכר

אמנם לא נאמר מפורשות בשום מקום ששלמה השתחוה לעבודה זרה. מצד שני, במות שלמה נשארות עד ימי יאשיהו (מלכים ב, כ"ג, יג), ושם הוזכרה הבמה לעשתרת שקוף צידונים שאינה מוזכרת בימי שלמה.

מאיך גיסא, הירושלמי בסנהדרין אומר:

"בשעה שנמנו ואמרו שלשה מלכים וארבעה הדיוטות אין להם חלק לעולם הבא, יצתה בת קול ואמרה 'המעמך ישלמנה כי מאסת'? אלא 'כי אתה תדבר ולא אני ומה ידעת דבר' (איוב ל"ד, לג). ביקשו לצרף את שלמה עמהן בא דוד ונשתטח לפניו ויש אומר אש יצאת מבית קדש הקדשים וליהטה סביבותיהם..."
(פ"י הלכה ב' נג).

לפי הירושלמי, יש שרצו לכלול את שלמה בין המלכים שאין להם חלק לעולם הבא, וסביר מאד להניח כי סיבה מרכזית לכך היא בניית הבמות לעבודה זרה. בכל אופן, מעבר למימד האישי ולמעורבות הישירה בפועל של שלמה בעבודה ברמה הממלכתית, שלמה באפשרו לנשותיו לעבוד עבודה זרה, מעניק במידה מסויימת לגיטימציה לעבודה זרה בירושלים, אפילו מחוץ לעיר.

החומרה הגדולה במעשה זה, מעבר לשאלה האישית עד כמה שלמה בעצמו עבד בפועל עבודה זרה או לא, היא כי לראשונה מיד אחרי בנין בית ה', מופיעה, במקביל לבית ה', מציאות רוחנית של עבודה זרה לראשונה בירושלים, עיר הבירה החדשה, והיא מהווה אנטיטיזה חזיתית וישירה למקדש, לבית ה' בירושלים. עובדה זו מחמירה, מעבר לגיטימציה הניתנת לעבודה זרה, את הטשטוש בין עבודת ה' לעבודת אלילים בעיר הבירה עצמה. חומרת העניין גדולה במיוחד בהתחשב בעובדה כי הויה יסודית זאת מתקיימת במרוצת רוב ימי הבית הראשון, עד ביעורה בימי יאשיהו, עשרות שנים ספורות לפני חורבן הבית.

הרוצה לדמיין לעצמו את הקושי שבדבר, יתאר לעצמו את העיר ירושלים במשך רוב ימי הבית הראשון: מצפון לעיר נמצא בית המלך, את בית ה', וממזרח לעיר את הבמות של שלמה לעבודה זרה.

מעניין כי במרוצת ימי הבית הראשון מצויין אצל מספר מלכים כי עבדו עבודה זרה בירושלים. במובן מסוים, עבודה זו מהווה המשך למלך הראשון שלמה, שחידש פולחן זה בירושלים, לראשונה לאחר ביעור גדול של עבודה זרה בימי שמואל.

מעניין לציין כי בסיכום שיפוטם של מלכים שונים מצוינת העובדה כי "רק הבמות לא סרו", כשהכוונה בדרך כלל היא

ביחידה זו ברצוננו לבחון את עבודת ה' בישראל וביהודה, מימי שלמה ואילך, במרוצת ימי הבית הראשון. בשיעור זה, נעסוק בימי שלמה וירבעם, ונעסוק בשאלה האם הם עבדו עבודת ה', או עבודה זרה.

ימי שלמה - בניית במות לעבודה זרה

בימי שלמה עצמו, במקביל לחידוש הגדול של קביעת המקדש בהר המוריה בירושלים, נבנות בסוף ימיו במות לעבודה זרה:

"אז יבנה שלמה במה לכמוש שקץ מואב בהר אשר על פני ירושלים ולמלך שיקוף בני עמון – וכן עשה לכל נשיו הנכריות מקטירות ומזבחות לאלהיהן. ויתאנף ה' בשלמה כי נטה ללבו מעם ה' אלהי ישראל הנראה אליו פעמיים וציוה אליו על הדבר הזה לבלתי לכת אחרי אלהים אחרים ולא שמר את אשר ציוה ה'"¹
(מלכים א, י"א, ז).

הכתוב מתאר את בנין הבמות לאלים שונים כמוש שיקוף מואב, מולך שיקוף בני עמון, וכן לשאר הנשים הנכריות. לכאורה, לראשונה לאחר ביעור עבודה זרה ע"י שמואל הנביא מופיעה כאן עבודה זרה בירושלים לאלהי מואב ובני עמון, נשות שלמה. ואכן, הפסוקים לעיל, באים לאחר שהכתוב מתאר את ריבוי הנשים הנכריות:

"ויהי לעת זקנת שלמה נשיו היטו את לבבו אחרי אלהים אחרים ולא היה לבבו שלם עם ה' א-להיו כלבב דוד אביו וילך שלמה אחרי עשתרת אלהי צדנים ואחרי מלכם שקץ עמנים. ויעש שלמה הרע בעיני ה' ולא מלא אחרי ה' כדוד אביו"²
(מלכים א, י"א, ד-ו).

האם שלמה באמת עבד עבודה זרה? הרד"ק על אתר מפרש:

"ולא שעבד עבודה זרה, אלא שהניח נשיו לעבוד אלהים אחרים אף שהניח אותן לבנות במות בירושלים לעבודה זרה והוא שאמר 'אז יבנה שלמה', שהניח נשיו לבנות ולא מיחה בהן"³
(מלכים א, י"א, א).

תפיסה זו תואמת את דברי הגמרא בשבת, האומרת בשם ר' יונתן:

"כל האומר שלמה חטא אינו אלא טועה שנאמר 'ולא היה לבבו שלם עם ה' א-להיו כלבב דוד אביו'. כלבב דוד אביו הוא דלא הוה, מיחטא נמי לא חטא" (שבת נו).

הגמרא שם דנה בכתובים שונים הקשורים בשלמה, ומסקנתה היא כי שלמה לא בנה את הבמות. אלא מפני שהיה לו למחות בנשיו ולא מיחה, מעלה עליו הכתוב כאילו חטא.

בפשטי הפסוקים לכאורה מוצגת הדרגתיות:

1 על מיקומן של הבמות לעבודה זרה [הרחבנו בשיעור קודם](#) ולא נחזור על כך כאן.

הרד"ק בעצם מחדש כי אמנם היה ביעור של עבודה זרה על ידי המלכים שקדמו ליאשיהו, אלא שלא ביערו את הבמות אשר עליהם היו מקריבים לא-ל.

על דעה זו יש לשאול: והרי חזקיהו ביער את הבמות ששימשו לעבודת ה', ובכל אופן לא צוין כי הוא ביער את הבמות לעבודה זרה שבנה שלמה! ועל כן צריך עיון בכך.

בדרך אחרת היה ניתן היה לומר מסברא כי אחרי ימי שלמה הפסיקו הבמות שנבנו בימיו לשמש כעבודה זרה והן שימשו רק כבמה לעבודת ה' ממזרח לעיר דוד. אך על פי הבנה זאת, תישאל מחדש השאלה ששאלנו אודות ההבדל בין יחזקיהו ליאשיהו - הרי חזקיהו ביער את הבמות ומדוע הכתוב לא מתייחס לבמות לעבודה זרה שנבנו על ידי שלמה ורק בימי יאשיהו נאמר מפורשות כי הוא ביער אותן? ועל כן נשארנו בצריך עיון.⁴

ימי ירבעם

ננסה לסכם את מעשי ירבעם בתחום עבודת ה'.

- אחד החששות המרכזיים של ירבעם הינו החשש כי הממלכה תשוב לבית דוד (מלכים א, י"ב, כו), ועל כן הוא עושה שני עגלי זהב - האחד בבית אל והאחד בדרן "ויאמר אליהם רב לכם מעלות ירושלים הנה אלוהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים"⁵.

- לאחר מכן מתוארת עשיית בית במות.

- לאחר מכן הוא מייחד "כהנים מקצות העם אשר לא היו מבני לוי" (מלכים א י"ב, לא).

- ירבעם עושה חג בחודש השמיני (שם פס' לב).

האברבנאל מסביר כי לירבעם לא הייתה מגמת עבודה זרה או מגמה דתית בעגלים, אלא מגמה פוליטית להנציח את מלכותו מבית יוסף. העם פירש את הדברים שלא כהוגן והפך את העניין לעבודה זרה. על פי הבנה זאת נבנו עגלים המסמלים את שבטי יוסף כאות זכרון למלכות ירבעם שבא משבטי יוסף.

בדבריו, האברבנאל גם רואה את ההקבלה בין העגלים של ירבעם לכוזבים בקדש הקדשים:

4 קשה להתעלם מן ההרגשה כי הכתוב רוצה להדגיש כי הבמות שבנה שלמה לעבודה זרה, מצויות בירושלים כמעט כל ימי הבית הראשון עד ימי יאשיהו. ייתכן כי הכתוב רוצה לציין את ימי יאשיהו כתקופה האחרונה בימי בית ראשון, בה המלך עושה נסיון אחרון אחרי הימים הקשים מאד של מלכות מנשה, לעבוד את ה' בלבב שלם "וכמהו לא היה לפניו מלך אשר שב אל ה' בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאדו ככל תורת משה ואחריו לא קם כמהו" (מלכים ב, כ"ג, כה). המאמצים הללו, כוללים את ביעור העבודה הזרה והבמות, את מציאת ספרי התורה וחיידוש הברית וכן את גניזת הארון (אין אנו עוסקים כאן בתקופת יאשיהו כשלעצמה בה כל אחד מהמרכיבים המוזכרים במעשיו זוקק הרחבה רבה).

כאמור, הדברים הובאו על מנת להסביר את פועלו של יאשיהו, אולם אין בדברים תשובה לשאלה מדוע אם במות שלמה ממשיכות לשמש כעבודה זרה במשך כל ימי הבית הראשון הן לא בוערו קודם, ומדוע אין כל ביקורת על אף אחד מן המלכים שלא ביערו, ואם הן משמשות כבמות לעבודת ה' - מדוע חזקיהו לא ביער אותן יחד עם שאר הבמות?

5 הרלב"ג מסביר כי אין טעם לעלות לירושלים ולעבוד בה עבודה זרה.

לבמות לעבודת ה'², אולם הכתוב אינו מתייחס ישירות לבמות ששלמה המלך בונה. גם בימי חזקיהו, כשהמלך מבער ביעור גדול מאד של הבמות, אין הכתוב מתייחס לבמות שלמה. הפעם הראשונה והאחרונה שהכתוב מתייחס לכך אחרי ימי שלמה הינו בימי יאשיהו, כשהמלך לראשונה מבער את הבמות הללו. ואמנם הגמרא בשבת תמהה על מציאות זו:

"... כדתניא רבי יוסי אומר 'ואת הבמות אשר על פני ירושלים אשר מימין להר המשחה אשר בנה שלמה מלך ישראל לעשתרות שיקוץ צידונים' (מלכים ב כ"ג, י"ב) אפשר בא אסא ולא ביערם, והושפט ולא ביערם עד שבא יאשיהו וביערם והלא כל עבודה זרה שבארץ ישראל אסא ויהושפט ביערום! אלא מקיש ראשונים לאחרונים, מה אחרונים לא עשו ותלה בהן לשבח, אף ראשונים לא עשו ותלה בהן לגנאי..." (שבת נו:).

אמנם הגמרא בשבת דורשת את הפסוקים, ובפועל ממעטת מחטא שלמה³, אך אין הדבר תואם בהכרח את פשטי הפסוקים. צריך עיון גדול לא רק בשאלת הגמרא האם ייתכן שמלכים כמו אסא ויהושפט (ואנו מוסיפים אף יחזקיהו) לא ביערו עבודה זרה זו, אלא גם בשאלה הראשונית ששאלנו: בהנחה שאכן הבמות קיימות עד ימי יאשיהו ואכן משמשות לעבודה זרה, האם ייתכן כי השיפוט הנבואי, בסיכומי ימיו של כל אחד מן המלכים, מגנה את העבודה בבמות המשמשות לרוב לעבודת ה' בכל ממלכת יהודה ולא מגנה את הבמות לעבודה זרה הנמצאות בירושלים!?

מבאר על כך הרד"ק:

"והיאך לא בערו אותם אסא ויהושפט, שבערו כל עבודה זרה שהיה לפניהם? העבודה זרה ביערו אבל הבמות לא ביערו. כי היו מקריבים עליהם לא-ל כי נאמר בכולם 'והבמות לא סרו עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות' (מלכים ב, י"ב, ד) ויאשיהו ניתץ גם הבמות, כיון שנעשו מתחילה לעבודה זרה או כדי שלא יקריבו עליהם אפילו לשם שמים, שכיון שהיה בית המקדש קיים, אסורות היו הבמות, לפיכך כתוב עליו 'לפניו לא היה מלך אשר שב אל ה' בכל לבו ובכל נפשו' (להלן כה) כי המלכים אשר היו לפניו לא הסירו הבמות אף על פי שהיו מלכים טובים"

(מלכים ב, כ"ג, יג ד"ה אשר בנה שלמה).

2 ראה לדגומה: מלכים ב י"ב, ד; י"ד, ט"ו; ד, ט"ו, לה. יש לציין כי בפסוקים אלו לא נאמר במפורש כי הכוונה לבמות לשם עבודת ה', אולם היינו מצפים כי אילו היה מדובר בבמות לע"ז, ההתייחסות לכך בפסוקים היתה הרבה יותר חמורה. כך למשל אצל אחאב, כאשר הנביא מתייחס לבמות לע"ז ההתייחסות מפורשת.

3 גמרא זאת מתייחסת לדמויות שונות לאורך ההיסטוריה ודורשת את החטאים שלהם בשונה מן המשתמע בפשטי הפסוקים. העבודה שמוזכרות שם מספר דמויות ועל כולן נאמר הנוסח 'כל האומר... חטא אינו אלא טועה' מלמדת על מגמה כללית בה מתבוננים בגדולי ישראל, וזאת מעבר לשיפוט האישי של כל אחת מן הדמויות המוזכרות. נושא זה זוקק הרחבה רבה ולא נאריך בכך כאן.

- בחירת שכס ופנואל כעיר בירה נועדה גם כן לחזור לאתרים בעלי משמעות, הן בתקופת האבות והן בתקופת כיבוש הארץ, הן במובן קדושת המקום והן במובן השלטוני.

מעניין לציין שמקומות הקדושה מצויים בגבולות הממלכה, ואילו מקומות השלטון בלבה של הארץ.

- קריאת שמות בניו של ירבעם על שם שמות בניו של אהרן הכהן רומזת על הזדהות / תמיכה באש הזרה שהקריבו ביום חנוכת המשכן, וזאת מתוך הנחה כי רצו בזה לבטא אידיאולוגיה והשקפת עולם. ירבעם ככל הנראה רואה קדושה במעשיהם.

- ירבעם ממנה כהנים שאינם מבני לוי. ייתכן שישנה כאן מעין חזרה למציאות שקדמה לעבודת המשכן, לעבודה על ידי בכורות מתוך כל משפחה, ולא על ידי כהנים מבני לוי.

- מדובר על כך שיעבדו בבמות בכל הממלכה כולה. ישנה כאן חזרה למציאות היתר בנות שכל אדם יכול לעבוד את ה' בכל מקום שהוא רוצה.

- על מנת להשלים את התנתקותו מירושלים ומעבודת המקדש, ירבעם משנה גם את לוח הזמנים של הממלכה "ויעש ירבעם חג בחדש השמיני בחמשה עשר יום לחדש כחג אשר ביהודה". מבחינתו של ירבעם, משמעות פילוג הממלכה אינה רק דחייתה של ירושלים כבירת מלכות ישראל, אלא דחייתו של המקדש כמקום פולחן מרכזי על כל המשתמע מכך לגבי עבודת ה'.

הרד"ק בפירושו מבאר כך:

"ויועץ המלך - שאל עצה היאך יעשה, והסכימה עצתו עם היועצים אותו, שיעשה שני עגלים. ולמה עגלים? פתח אותם בדברים; אמר להם: הלא ידעתם כי המלכות נחלקה ברצון האל, כמו שאמר אחיה השילוני הנביא (מ"א י"א, לא); אם כן האל לא רצה במלכות בית דוד, אם כן נעשה מקום אחר שתבאו ותזבחו שם. ולמה עגל? אמר להם: הלא אהרן עשה לישראל עגל, להשרות השכינה בו, במקום משה שלא היה להם; גם אתם עתה, שאין לכם מקום השכינה שהוא ירושלים, נעשה עגל במקומו להשרות שכינת האל בו. לפיכך אמר: **אלה אלהיך ישראל אשר העלך מארץ מצרים**, כמו שאמרו בעגל המדבר (ש"מ' לב, ד); כי לא היתה כוונתם לעבודה זרה. ולמה עשה שנים? כדי שלא להטריח ישראל שיבאו כולם למקום אחד. **וישם את האחד בבית אל ואת האחד נתן בדת** - בבית אל - לפי שאמר להם: זה המקום גם כן נבחר כמו ירושלים, כי יעקב אמר על זה המקום "יהיה בית אלהים" (בר' ל"ח, כב). **ואחד נתן בדת** - לפי שהוא סוף גבול ארץ ישראל, כמו שכתוב "מדתן ועד באר שבע" (ש"א, ג, כ). **רב לכם מעלות ירושלים** - די לכם עד עתה, הניחו מהיום ואילך **מעלות ירושלים**. ויונתן תרגם: "סגיאה לכוון אורחא מלמיסק לירושלם, הא אינון דחלתך ישראל". ובדרש (ראה תוס' תענית ג, ז): **רב לכם מעלות** - מה עשה? הושיב שני פרוסדאות, אחת על תבור ואחת על המצפה; וזהו

"ראוי שתאמר שלפי שראה ירבעם ששלמה עשה בקדש הקדשים שני כרובים זהב, ומארבעה פני המרכבה בחר בפני הכרוב, להיותה צורה אנושית מורה החכמה המושפעת מאתו יתברך על שכל האדם, לכן בחר ירבעם לקחת מהמרכבה פני שור, להוראתה על רבוי התבואות וברכת העמים, כמו שאמר (משלי י"ד ז) ורוב תבואות בכח שור, ולכן עשה שני עגלים כנגד שני הכרובים והיו לכרובים שתי כנפים לרמוז על המשכות השפע מלמעלה, ובשור שתי קרניים מורים על זה גם כן. וכמו שהכרובים בצורותיהם הם הצעירים לימים מבני אדם, ככה היו העגלים הצעירים מימים מן השוורים. ואולי היו שני העגלים זכר ונקבה. כמו שאמרו חז"ל (יומא פה, נד). בכרובים, ולכן עשה שנים. וכמו ששלמה כאשר עשה חנוכת המזבח עשה חג, ככה עשה ירבעם אבל בדאו מלבו. הנה אם כן לא בחר בצורת העגלים לעשות כמו שעשו דור המדבר, כי אם לקחת מפני המרכבה העליונה הפנים היותר ראויים אליו, ולא עשה צורת אריה לפי שגור אריה יהודה" (בראשית מ"ט ט), ושבט יוסף נדמה לשור כמו שזכרת".

האברבנאל מעוניין להראות כי ירבעם רצה ליצור ממש תחליף לעבודת ה' בכל התחומים. שני העגלים בדת ובבית אל באים כתחליף מדויק לשני הכרובים והוא מציין את תכונותיהם המשותפות והדמיון המיוחד שביניהם. ירבעם "מנצל" את הדת, על מנת להשפיע בצד הפוליטי.

ירבעם – חזרה למסורות קודמות

נקודה מעניינת נוספת העולה מתיאור פועלו של ירבעם, הינה החזרה למסורות קדומות:⁶

- חזרה למסורות הקדושה בבחירת דן ובית אל, כמקום בו הוקמו העגלים.

בית אל היא ללא ספק מקום עם מסורת קדושה קמאית, הן בתקופת האבות והן בתקופת השופטים.⁷ גם דן הינו מקום בעל מסורת קדומה הן במסעו של אברהם נגד מלכי הצפון (יורדוף עד דן – בראשית י"ד, יד) והן בתקופת השופטים (פסל מיכה בדת – שופטים י"ח).

אמנם, הרד"ק טוען כי דן נמצאת בגבול ישראל. על פי גישה זו, המקום המקודש מתאר את גבול הממלכה, כלומר את גבולות התפשטות הקדושה. ירבעם מאמץ בהשקפה זו תפיסה אלילית ומעתיק אותה לגבולות ממלכת ישראל.⁸

6 רעיון זה נאמר על ידי ד"ר נח חכם, במסגרת קורס שלו 'בין עבודת ה' לעבודה זרה בתקופת המלוכה בעקבות גרינץ'. בדברינו בהתייחסות לעבודה זרה, נלך בעקבות דבריו במסגרת קורס זה.

7 על קדושתה של בית אל עמדנו בהרחבה בשיעור קודם.

8 במונות – תשסו. י-ם שניה.

8 חשוב לזכור כי בית אל משמשת גם כן כעיר גבול – עיר גבול בגבולה הדרומי של ממלכת ישראל עם ממלכת יהודה. על נושא זה נרחיב בעד"ה בשיעור הבא.

כך גם בנוגע לעגל - יש קדושה בעגל בהיותו חלק מן המרכבה, כמייצג הדום רגלי השכינה. על פי גרינץ כאמור, לאחר חורבן משכן שילה וגלות הארון ולאחר חידושי שלמה במקדש, סבר ירבעם שיש לחזור למסורת האבות הקדומה המתייחסת למרכבה כבנויה מעגלים⁹.

כיצד מתייחסת הנבואה לחטאי ירבעם?

ההקבלה שהצבענו עליה בין העגלים של ירבעם לחטא העגל מחריפה את השאלה מדוע אין מחאה חריפה כנגד העגלים. הנביאים אחיה השילוני, אליהו ואלישע לא מחו על העגלים באופן מובהק וישיר¹⁰. כך גם איש האלוקים שבא מיהודה (מלכים א, ג), לא מבקר את העגלים אלא את הבמות. הוא קורא על המזבח שיזבחו עליו עצמות אדם, והמופת הוא קריעת המזבח ושפיכת הדשן בו ביום. הכתוב מתייחס מפורשות לחטא הבמות, אך לא לחטא העגלים:

"אחר הדבר הזה לא שב ירבעם מדרכו הרעה, וישב ויעש מקצות העם כהני במות החפץ ימלא ידו והיה כהני במות. והיה בדבר הזה לחטאת בית ירבעם ולהכחיד ולהשמיד מעל פני האדמה" (שם).

אולם, למרות התעלמות הנביאים מהעגלים, ניתן למצוא מספר מקומות בהם הנביאים רואים את העגלים כעבודה זרה:

- בסיכום החטאים שהביאו לחורבן ממלכת ישראל ולגלותם (מלכים ב, ז), מוזכר "ויעשו להם מסכה שני עגלים", וזאת בסמוך לעשיית האשרה והעבודה לצבא השמים ולבעל. יתכן אולי להבין כי הכתוב כאן מתייחס אל העגלים כעבודה זרה ממש ולא כאל עבודה לקב"ה באופן שאינו ראוי.

- הנביא הושע מבקר מספר פעמים את העגלים. בפרק י"ג, לאחר תיאור עבודת הבעל, הנביא מתייחס לעבודת הבעל ואע"פ שהעגלים שונים מעבודת הבעל, נאמר "ועתה יוספו לחטא ויעשו להם מסכה מכספם כתבונם עצבים מעשה חרשים כלהם הם אומרים זבחי אדם עגלים יישקון".

יוצא אם כך כי, יחד עם העבודה כי מצינו מאבק ללא פשרות נגד עבודה זרה (כדוגמת פועלו של אליהו כנגד אחאב), אין מאבק זה בעוצמתו ובהיקפו כנגד העגלים. פעמיים הכתוב מתייחס לעגלים בסמיכות לאיסורי עבודה זרה, וזה רק מעצים את הקשר השלילי בין איסור עשיית פסל לשם שמים לבין עבודה זרה ממש, אף על פי שהדבר שונה בתכלית.

ד"ר נח חכם מציין עוד שתי נקודות המדגישות את ההבדל בין העגל לכרובים, ומסבירות מדוע ניתן להחשיב את העגל כע"ז בניגוד לכרובים:

- העגל הוא דמות ארצית לעומת הכרובים שהיא דמות פחות גשמית, על כן ישנו יותר חשש של עבודה זרה בעגל ולא בכרובים.

שאמר הושע "כי פח הייתם למצפה ורשת פרושה על תבור" (הושע ה, א)¹¹
(מלכים א, ז"ב, כח-כט).

על פי הבנת הרד"ק, הסיבה להקמת העגלים קשורה בהבנה שהקב"ה לא רצה במלכות בית דוד. היות וירושלים קשורה במהותה במלכות בית דוד, אז גם ירושלים נשללה כמקום ועל כן ירבעם מחפש מקום אחר, המשמש כתחליף לירושלים.

לדעת הרד"ק, כוונתם של בני ישראל לא היתה לעבודה זרה, אלא בדומה להבנתו של רבי יהודה הלוי בנוגע לחטא העגל – בני ישראל עבדו את ה' אך בדרך אסורה. וכך כותב ריה"ל:

"...ואם לא, הנה ירבעם וסיעתו יותר קרובים אלינו, והיו עובדי אלילים והם ישראל נמולים שומרי שבת ושאר המצוות, אלא מעט ממה שהביאם צרף ההנהגה לעבר עליהם, והם מודים באלהי ישראל המוציאם ממצרים, כמו שאמרנו בעושי העגל במדבר. ואין לאלה עליהם מעלה אלא בהרחקת הצורות, אך כן שהטו מקום הפנה ובקשו הענין האלהי במקום שאיננו נמצא, זולת שנותם רב המצוות השמיעיות, כבר רחקו עד מאד" (מאמר ד, ג).

בסופו של דבר, העם אכן קיבל את העגלים כעבודה זרה, וכך אומר הכתוב: "ויהי הדבר הזה לחטאת..". (מלכים א, ז"ב, ל). על פי זה יש כאן חטא עבודה זרה חמור. כלומר, ראשית התהליך היא עבודת הקב"ה רק בדרך אסורה, ואחריתו עבודה זרה חמורה על ידי העם.

עגלי ירבעם ועגל הזהב

קיימות הקבלות רבות בין עגלי ירבעם לעגל שעשו ישראל למרגלות הר סיני.

- "אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים" (שמות ל"ב, ז), לעומת "הנה אלוהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים" (מלכים א, ז"ב, כח).
- שמות בני אהרן נדב ואביהו, ומכאן הרצון להידמות באופן מובהק לאהרן הכהן בני ירבעם נדב ואביה.
- בני לוי לא משתתפים בחטא גם בעגל וגם אצל ירבעם (כך לכל הפחות על פי דברי הימים ב י"א, יג-טו): "והכהנים והלויים אשר בכל ישראל התייצבו עליו בכל גבולם כי עזבו הלויים את מגרשיהם ואחזתם וילכו ליהודה ולירושלים כי הזניחם ירבעם ובניו מכהן לה".
- כשם שבחטא העגל עשו חג, ירבעם אף הוא עשה חג בחדש השמיני בחמשה עשר יום לחודש.
- מעניין גם הדמיון בלשון התפילה 'ויחל', גם בתפילת משה לאחר העגל, וגם בתפילת איש האלוקים להשבת יד המלך אליו (מלכים א, ג"ג, ו).

כל ההקבלות הללו מורות בבירור כי ירבעם עושה עגלים המקבילים במהותם לעגל שעשו בני ישראל למרגלות הר סיני.

האלטרנטיבה שבחר ירבעם היא מעין חזרה למציאות קמאית של עבודה על ידי כהני במות שאינם מבני לוי בכל מקום.

9 גם על נושא זה נרחיב בע"ז בשיעור הבא.

10 במלכים א, י"ד, ט נאמר כלפי ירבעם: "ותרע לעשות מכל אשר היו לפניך וחלק ותעשה לך אלהים אחרים ומסכות להכעיסני ואתי השלכת אחר גוך". וסביר מאד להניח שהוא מתייחס לעגלים.

- לעומת הכרובים המצויים לפני ולפנים בקדש הקדשים, כשהם מוצנעים ואי אפשר לראותם ולא לנגוע בהם¹¹, העגלים גלויים והם עומדים בחוץ וניתן לראותם ולנגוע בהם ולנשקם ועל כן הם יכולים בהחלט למשוך יותר לעבודה זרה.

בסופו של דבר, בודאי אין ההתייחסות הנבואית לעגלים דומה או זהה לחומרה בה מתייחסת הנבואה לעבודת הבעל או לעבודה זרה כלשהי, אף על פי שהדבר אסור ואין להשלים אתו. ייתכן כי יחס זה נובע מההסתכלות על עבודת העגלים כעבודת ה' על ידי פסל, שהיא אסורה ללא ספק, אך נתפסת כפחות חמורה מעבודה זרה ממש.

בעז"ה בשיעור הבא נמשיך לעסוק בחטאי ירבעם ונתבונן בהתייחסות לאיסור הבמות.

---

11 ואף הכהן הגדול הנכנס לקדש הקדשים ביום הכיפורים נכנס עם קטורת החוצצת בינו לבין הכרובים.

רעיון זה בו הקטורת משמשת כמחיצה בין השכינה לאדם, עולה בכמה מקומות ונציין בקצרה את חלקם:

- בסוף פרשת קורח עוצר אהרון את המגפה על ידי הקטורת, עד אשר הוא עומד בין המתים לחיים.
- המיקום הפיזי של מזבח הקטורת – בפרשת תצווה (שמות ל) ממוקם מזבח הקטורת בדיוק מול הפרוכת.
- שאלה ידועה לה נדרשו הרבה פרשנים היא מדוע לא מופיעה הקטורת בפרשת תרומה? אחת מהתשובות לכך היא כי הקטורת נועדה רק במקומות בהם האדם רוצה להיכנס למקדש.
- הכניסה הראשונה של הכהן הגדול ביום הכיפורים לקדש הקודשים נעשית עם קטורת, כדי לאפשר לו את הכניסה לקודש.

*****
כל הזכויות שמורות לישיבת הר עציון ולרב יצחק לוי, תשס"ט
עורך: אביעד ביננשטוק
*****
בית המדרש הוירטואלי
מיסודו של
The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash
האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm>
האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org>
משרדי בית המדרש הוירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5
דוא"ל: office@etzion.org.il
*****